

Ämnesprov i svenska och svenska som andraspråk, engelska och matematik för skolår 5 vårterminen 2004

En redovisning av enkäter och elevresultat

Enheten för resultatbedömning

Förord

Redovisningen inleds med en sammanställning av de tre ämnenas reaktioner och resultat och därefter redovisas varje ämne för sig. Ämnesproven skolår 5 har även belysts i antologin *Att visa vad man kan*¹. Mer generellt har grundskolans nationella provsystems funktion och kvalitet behandlats i en studie om lärares och elevers uppfattning och värdering av provmaterialet².

Enligt grundskoleförordningen (7 kap. 10§) kan ämnesprov i svenska, engelska och matematik användas i slutet av årskurs 5 för att bedöma elevernas kunskapsutveckling. I regeringens uppdrag till Statens skolverk (U 1999/3290/S) inkluderas även svenska som andraspråk. I samma uppdrag anges att de frivilliga ämnesprovens syfte är att ge läraren stöd vid bedömning om eleverna nått uppställda mål. Proven bör i tillämpliga delar även kunna användas i grundsärskolan, specialskolan, sameskolan och i den grundläggande vuxenutbildningen.

Proven skall ses som en konkretisering av läroplanens kunskapssyn och kursplanernas ämnessyn. I proven ges exempel på hur elevernas arbeten kan bedömas. Exempelen vilar på *kursplanernas mål att sträva mot* och *mål att uppnå i slutet av det femte skolåret* samt på vad som står i avsnittet *Bedömningens inriktning* i samma material.

Restriktivitet med att offentliggöra även tidigare provs innehåll gäller generellt. Ett skäl till detta är att det i de nya provomgångarna kan finnas inslag som använts tidigare.

Riksarkivets allmänna råd för bevarande och gallring av nationella prov (RA-FS 2002:2) gäller även ämnesproven för skolår 5. Det innebär att sammanställningar av elevernas provresultat, elevlösningar och ett tomt exemplar av proven bör besvaras i minst fem år. Därefter kan gallring ske i den ordning nämnda författning anger. För ytterligare information om arkivering hänvisas till kommunens arkivansvarige.

En ny provpärm skickas ut i januari 2005 till skolor med skolår 5 samt till skolhuvudmannen. Provpärmen kommer att användas både vårterminen 2005 och 2006.

Stockholm november 2004

Anna Lena Larsson

Undervisningsråd

¹ Skolverket (2004). *Att visa vad man kan. En samling artiklar om ämnesproven i år 5*. Best.nr. 04:833. (www.skolverket.se > Publicerat)

² Skolverket (2004). *Prövostenar i praktiken. Grundskolans nationella provsystem i ljuset av användares synpunkter*. Best.nr. 04:848. (www.skolverket.se > Publicerat)

Reaktioner och resultat

En summering av ämnesproven i svenska och svenska som andraspråk, engelska och matematik vårterminen 2004

Ämnesproven i engelska, matematik samt svenska och svenska som andraspråk för skolår 5 har erbjudits skolorna sedan 1996, dels som helt nya prov under de första åren, dels som prov där vissa delar har återanvänts. Provens syften är att vara en avstämning mot målen för skolåret och att fylla en diagnostisk funktion. Vägledande för konstruktionen av proven är den kunskaps- och ämnessyn som kommer till uttryck i Lpo 94 och i ämnenas kursplaner (rev. 2000). Under 2004 gav Skolverket ut en samling artiklar om ämnesproven i skolår 5, *Att visa vad man kan*³. Artiklarna är fördjupade analyser och resonemang om de elev- och lärarenkäter, elevlösningar och kunskapsprofiler som samlats in under årens lopp.

Provinstitutionerna har i år fått in ca 1 800 lärarenkäter och ca 500 elevarbeten per ämne. Proven är inte obligatoriska och det är därför vanskligt att dra några för hela landet giltiga slutsatser om "hur det gick" – vi vet inte säkert hur representativt inskicket är. Rapporteringen ger ändå en bild av hur proven har fungerat. Proven användes både 2003 och 2004. Inga större skillnader finns mellan de elevresultat och lärarsynpunkter som redovisas i denna rapport jämfört med 2003.

De flesta av de svarande, mellan 80 och 90 %, har använt proven med alla elever i klassen. Det finns också möjligheter att byta ut delar av årets prov mot delar i tidigare års provmaterial i engelska och svenska men det gör bara ett fåtal, 5-8 %. En del av lärarna har behövt anpassa proven för elever i behov av särskilt stöd.

Kunskapsprofilerna har använts av ungefär 75 % av lärarna vilket är något färre än förra året. Profilerna har bedömts som ett mycket bra underlag för utvecklingssamtal och vid planering av åtgärdsprogram. De ger också god information om klassen byter lärare. Många skolor arbetar ut egna noteringsblad för att samla in uppgifter om hur många elever som behöver extra stöd. Då aktualiseras frågan om hur måluppfyllelsen ska markeras om eleven t.ex. har brister i uppfyllelsen av något mål men i övrigt klarat sig bra. En icke önskvärd effekt kan vara att omdömena om elevers prestationer ibland alltför mycket liknar betyg.

Kommentarerna till provarbetet i stort visar hur viktigt det är att proven inte endast blir den enskilde lärarens angelägenhet utan hela skolans. I de skolor där skolledningen tar initiativ till information och diskussion kring proven, och där alla lärare är inställda på att det ibland kan behövas vissa omDispositioner i schema/undervisning på grund av att femmorna arbetar med ämnesproven – där blir också utbytet störst. Par- och gruppuppgifter kräver t.ex. ofta att mer än en vuxen är engagerad, något som gör uppgifterna svåra att genomföra, menar vissa lärare.

De synpunkter på provanvändningen våren 2004 som presenterats här gäller ämnesproven gemensamt. I nästa avsnitt följer sammanfattningar av lärarreaktioner och elevresultat för varje ämne.

³ Skolverket (2004). *Att visa vad man kan. En samling artiklar om ämnesproven i år 5*. Best.nr. 04:833. (www.skolverket.se > Publicerat)

Ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för skolår 5 våren 2004

Provet i svenska prövar elevens språkliga förmåga på olika sätt. Varje elev ska komma till sin rätt och därför behöver uppgifterna vara så varierande som möjligt, både inom varje prov och mellan varje års provmaterial. Provuppgifterna för våren 2003 har också gällt år 2004. I den här rapporteringen behandlas delvis andra aspekter på provresultaten än de som kommenterades förra våren. För sammanhangets skull och för lärare som inte arbetade med provet i fjol inleds dock även denna rapport med en översikt över provets innehåll och utfall. Rubriken på det gemensamma texthäftet är *I levande livet*. Svenskan innehåller följande delprov.

1. *Kajsa och fågeltjuvarna* – ett utdrag ur en litterär text som underlag för uppgifter i läsförståelse.
2. *Skolrestaurangen* – en faktatext som underlag för läsning, samtal och problemlösning. Gruppuppgift tillsammans med matematiken.
3. *Kungsörn* – faktatext som underlag för inledande samtal, tyst läsning och individuella uppgifter.
4. *Skriv och berätta* – samtal, anknytning till de texter som lästs, skrivuppgift kring utflykt, vildmark, djur.
5. *Lekplatsen på skolgården* – diskussion, planering, motivering. Gruppuppgift tillsammans med matematiken
6. *Bild och text* – parsamtal, kort individuellt skrivande, gemensam diskussion.
7. Mina tankar om att tala, läsa och skriva i skolan: elevens självbedömning.

Uppgifterna inom temat är konkreta och har uppfattats som intressanta och ofta roliga. Uppgiften *Lekplatsen* ställer stora krav på elevernas förmåga: att enas, beräkna och beskriva, men den har samtidigt givit eleverna en del aha-upplevelser – ”är det så här dyrt med lekredskap” inte minst! *Skolrestaurangen* prövar andra förmågor: att dra slutsatser och att tolka tabeller och diagram och att uttrycka sig tydligt (skriftligt), att argumentera och att värdera andras argument (muntligt).

Lärarenkäten – allmänt om nyttan, bedömningen och elevernas självskattning

Det är många som använder proven och fyller i lärarenkäten! Av nästan 2000 insända enkäter framgår att drygt 80 % av lärarna har använt provet med hela sin klass och resten har använt vissa delar av årets prov och t.ex. bytt ut läsförståelse delen mot motsvarande från ett annat år. Av de svarande undervisar 95 % i svenska och endast 1 % i svenska som andraspråk. Flera har inte uppgett vilken kursplan som följts.

Vad har då lärarna rent allmänt ansett om provet? De flesta har utnyttjat möjligheterna att ge kommentarer till frågan om ämnesprovet som helhet. I likhet med förra året anser de allra flesta att provet fungerat bra och att uppgifterna varit varierande. Uppgifterna i läsförståelse har varit lagom krävande både för den litterära texten

och faktatexten. Få personer har kommenterat dessa, men när det gäller frågan om uppgifterna visar något centralt i elevernas läsförmåga kommenteras både värdet av att pröva förståelsen av hela uttryck och förmågan att dra slutsatser. Men kritiska röster saknas naturligtvis inte – provet tar mycket tid, särskilt gruppuppgifterna, där det är svårt för en enskild lärare att klara administrationen. Det är också svårt att hinna lyssna på elevernas diskussioner och argumentation om det inte var flera vuxna i klassrummet. Några framhåller dock värdet av att se det sociala samspelet i grupperna.

På andra frågor har flertalet stannat vid att besvara kryssfrågorna där alternativen är givna. En sådan fråga gäller vilken hjälp lärarna haft av provet för bedömningen av elevernas kunskaper i svenska. Alternativen *stor hjälp* och *viss hjälp* samlade som förra året ungefär 90 % av svaren.

Anvisningarna för bedömning anses foljdriktigt vara *absolut tillräckliga* eller *i stort sett tillräckliga* av 78 %. Ny kunskap om några av sina elevers språkliga förmåga har 64 % fått genom provet.

Kunskapsprofilen används av 78 % av lärarna och är uppskattad. *Den är ett bra komplement till portfolion*, kommenterar någon. Att den är användbar vid utvecklingssamtal framhålls ofta. Vi tolkar de allmänt positiva kommentarerna som att formatet med kursplanemål, specificerade ”punkter att observera” och skrivfält för egna kommentarer utan graderade pilar eller streck fungerar bra. *Den ger en bra helhetsbild*, som någon framhåller. En del noterar dock att det är svårt att avgöra om eleven nått målen för femman, i synnerhet om profilen är taggig. Anvisningarna bygger på att läraren gör bedömningen av måluppfyllelsen med hjälp av provresultaten och alla andra noteringar. Omdömena ska inte heller tolkas som betyg.

Provet ska helst ingå som en naturlig del i skolarbetet – inte läggas som en extra börda utanpå allt annat arbete. I stora klasser kan det dock kännas tungt om det inte finns möjligheter att dela gruppen eller få hjälp av någon annan lärare t.ex. vid diskussionsuppgifter eller par/grupp-uppgifter. Flera lärare kommenterar hur de arbetat, t.ex. för elever med läs- och skrivsvårigheter: de delar upp arbetet med texterna, läser delar av texterna högt med eleverna eller tar hjälp av speciallärare. Generellt får dessa elever mer tid.

Blanketten för elevernas självskattning har länge haft samma utformning. Den har tagits emot väl av både lärare och elever. Lärarna har uppfattat att eleverna tagit uppgiften på allvar och noga tänkt efter innan de svarat. Elevernas egna åsikter, och därmed deras känsla av ansvar, lyfts fram och ses som betydelsefulla. Flera lärare skriver att de fått veta en hel del, t.ex. om elevernas läsvanor, som de inte tidigare uppmärksammat. Självskattningen har också använts vid utvecklingssamtalen. Ungefär *hälften* svarar även i år att eleverna tagit emot uppgifterna positivt, medan övriga menar att eleverna inte har reagerat i någon riktning. Risken att eleverna markerar det som de tror att lärare och föräldrar vill ha kan inte uteslutas, menar några, vilket skulle minska värdet. En annan kommenterar att *det visar om barnen har självinsikt och självförtroende*. Kanske visar många självskattningar också på behovet av att vuxna och barn tillsammans resonerar om hur man i olika situationer ser på sig själv. I många skolor arbetar man regelbundet med olika slag av självskattningar och många elever är sannolikt vana vid sådana.

Synpunkterna som kommer via enkäterna ger naturligtvis tankeställare för oss som arbetar med att konstruera proven. Att göra anvisningarna för bedömning tydliga och visa skillnader i kvalitet mellan olika elevlösningar arbetar vi ständigt vidare med. Det verkar också vara angeläget att diskutera syftet med olika slags uppgifter men ändå hålla ner omfånget på bedömningsunderlaget.

Hur väl lyckades eleverna?

Delprov 1, utdraget ur boken *Kajsa och fågeltjuvarna* verkar ha uppskattats av både lärare och elever. Uppgifterna fångar in centrala delar av elevernas läs- och inlevelseförmåga.

Eleverna har överlag löst de flesta av de sju uppgifterna så att de visat att de förstått texten, men flera andraspråksinlärare har inte oväntat haft svårt med fråga 5 om hur man känner sig när blicken är ”som ett åskmoln”. Att man är rädd eller stressad när ”hjärtat galopperar i bröstet” är lättare att inse. Däremot tycks dessa elever i samma utsträckning som modersmålssvenska elever klarat uppgift 2 som går ut på att hitta och skriva av uttryck för att Kajsa i berättelsen blir mycket trött, t.ex. *Kajsa slet med årorna* eller *Hon rodde så det sved i händerna*.

Den klurigaste uppgiften är uppgift 7, som ställer frågan om vem som är tjuv i berättelsen. De allra flesta svarar att det är paret i båten eller mannen som förde bort ungen, och det är naturligtvis ett bra svar. Men några elever inser dubbelheten och svarar ungefär som den här eleven: *Mannen, kvinnan och Kajsa. Mannen och kvinnan fångade örningen, men Kajsa stal tillbaka den.* eller *Kajsa och mannen för att mannen hade tagit fågeln men Kajsa hade tagit fågelungen från mannen. Vem vet vad mannen hade tänkt göra med fågeln.* Sådana svar är avancerade för åldern.

Delprov 3 fortsätter på örntemat med en faktatext. *Precis som en faktaruta*, påpekar några lärare med all rätt. Syftet med uppgiften är också att eleven ska få visa sin förståelse av sådan text. De allra flesta har också kunnat ange svaret på frågan om hur många veckor örnen ruvar sina ägg, men alltför många har utan reflektion svarat med antal dygn. Det finns också lärare som menar att det är fel att ha en matematikuppgift av det slaget i provet i svenska, en åsikt som är lite udda med tanke på att det är tillämpad vardagsmatematik som knappast är förbehållet ett enskilt skolämne. Svaren på uppgift 5, om varför örnen minskar i antal, visar också på att en hel del elever nöjer sig med att ge en enda förklaring, trots att den korta texten ger minst fyra skäl. Är det inte så att oreflekterade svar på frågor som 1 och 5 speglar ett instrumentellt förhållningssätt till det man läser, dvs. man är nöjd med att kunna flytta en uppgift från texten till svarsbladet utan särdeles mycket reflektion? Och är det inte just det som läroplan och kursplaner försöker avråda från?

Som helhet har texterna och uppgifterna om örnar betraktats som bra och lagom krävande av de allra flesta lärare (90 %). De elevsvar som har granskats visar också många goda svar. Att skrivuppgiften, *delprov 4*, har knutits nära till texterna har givit inspiration, uppmuntrat till fantiserande eller givit konkret stoff för dem som inte är så vana skribenter är de vanligaste kommentarerna.

Att skriva om en utflykt i vildmarken verkar ha varit ungefär lika populärt som att låta Kajsa berätta om sina insatser i och efter räddningen av örningen. Att låta örningen själv berätta har lockat fler skribenter i år än förra året. Det är intressant att se hur elever kan byta perspektiv och i många fall behålla det genom en hel be-

rättelse. Njut av följande inledning! *Hej, jag är en helt vanlig örnunge. Jag bor i en tall på Gotland. Tallen är 235 år gammal och det här är mitt första år i den. Idag ska jag göra min första flygtur.* Därefter följer en dramatisk berättelse där man märker hur texterna om örnarna har inspirerat fantasin och skrivflödet.

Kronologin, som ju är ledstången i berättandet, kan hanteras på många olika sätt. Den mer rutinerade skribenten återberättar något som redan har hänt och således också har en naturlig slutpunkt. De som fångats av dramatiska händelser som pågår och ska berätta om detta har naturligtvis andra problem att brottas med. Det kan bli annonseringar som *Nästa dag* för att markera att tid förflyter eller i värsta fall en ganska osammanhängande berättelse.

Kommentarerna aktualiserar frågan om vilken stimulans inför ett lite längre, fritt skrivande som fungerar bra för de flesta. I proven har ju olika modeller prövats, mera för att visa på mångfalden av möjligheter än för att hitta en absolut rätt modell. Vi har i ett tidigare prov givit möjligheter för eleverna att välja perspektiv i berättandet, men den gången handlade uppgiften om en försvunnen kattunge. Det är intressant att det verkar lika inspirerande att skriva om en vild fågel som om ett husdjur. De grupper som arbetar med konstruktionen av proven och medverkar som bedömare är också av den uppfattningen att en längre skrivuppgift alltid bör ingå i provet. En sådan skrivuppgift stärker signalen att skrivandet är viktigt. På motsvarande sätt har den muntliga förmågan lyfts fram när varje nationellt prov på alla nivåer även innehåller uppgifter som inte ska lösas med hjälp av papper och penna.

I år hade eleverna också möjlighet att i *delprov 6* skriva till bilden på häftets framsida, ett konstverk av Inger Edelfeldt som ingår i en serie illustrationer till *Sagan om ringen*. Flera lärare framhåller att det skulle ha varit bättre med en mindre känd bild och att eleverna blev mer fixerade vid boken, som många känner till, än vid bilden. Tre fjärdedelar (67 %) av lärarna menar dock att det gick lätt att skriva om bilden och drygt hälften (57 %) att det blev engagerande diskussioner i elevparen innan de skrev. Synpunkterna är intressanta och viktiga och ett närmare studium av elevernas, ofta träffsäkra, beskrivningar kanske kan kasta mer ljus över frågan om förhållandet bild–text–eget skrivande. En tanke kan ju också vara att en känd bild som är så innehållrik, skulle stimulera just av det skälet.

Av gruppuppgifterna har *Lekplatsen* engagerat eleverna allra mest. *Det var roligt och jag och min grupp hade jättebra samarbete. Jag är nöjd.* skriver en elev. På frågan vad han lärt sig av uppgiften svarar samma elev: *Hur svårt det är att bygga en perfekt lekplats.* Lärarnas främsta invändning gäller svårigheten att hinna lyssna på hur eleverna resonerar samt att det är många moment för läraren att sätta sig in i och informera om just för att gruppuppgifterna ska fungera bra. Kanske hade det varit bättre om anvisningarna poängterat att man som lärare kunnat välja en eller två grupper att lyssna noga på och engagerat sig mindre i de säkraste grupperna. Förmågan att diskutera och resonera kan andra elever få visa vid annat tillfälle.

Ämnesprovet i engelska för skolor 5 våren 2004

Ämnesprovet prövar elevernas förmåga att lyssna till och förstå talad engelska, att läsa och förstå olika slags texter och att kommunicera i tal och skrift. Provet konkretiserar därmed den kommunikativa och funktionella språksyn som genomsyrar kursplanen i engelska. Varje delprov har sitt syfte och bidrar med delvis ny information för att ge en så fullständig bild som möjligt av varje elevs kommunikativa förmåga. I antologin *Att visa vad man kan*⁴ finns dels ett kapitel som belyser de principer som ligger till grund för bedömning av engelsk språkfärdighet i Äp 5, dels tre kapitel som fördjupar resonemangen kring den muntliga och skriftliga delen samt självbedömningsmaterialet i ämnesprovet i engelska.

Provpuppgifterna i 2003/2004 års prov är samlade under temat *Fritid* och eleverna kommer i kontakt med detta tema på olika sätt i de fem delproven. **Del A, *Talk Show***, är en muntlig par- eller gruppuppgift där eleverna intervjuar och samtalar med varandra i ett fingerat radioprogram, **Del B, *Radio Kids***, ett radioprogram i vilket olika personer pratar om en resa till Sydafrika. I slutet skriver eleverna ett kort e-postmeddelande och talar om vad de tycker om programmet. **Del C, *What's that...?***, är en kort läsuppgift som prövar förmågan att förstå enkla beskrivningar som förekommer i engelskspråkiga ordböcker och **Del D, *A letter from Tom***, är en längre läsuppgift i form av ett till stor del autentiskt brev, i vilket en engelsk pojke berättar om sig själv och sin vardag. **Del E, *This is me***, är en skrivuppgift som är sammankopplad med den längre läsförståelsen. Eleverna skriver och berättar om sig själva och sina intressen. Ämnesprovet innehåller förutom dessa fem delprov även ett självbedömningsmaterial *My English* och en *elevenkät*.

Vad tyckte lärarna?

Ca 1 800 lärarenkäter har skickats in i år och inför denna redovisning har var fjärde enkät valts ut för analys. Lärarna är liksom förra året mycket nöjda med ämnesprovet i sin helhet och i stort sett alla (99 %) tycker att det är ett mycket bra eller ganska bra prov och de uppskattar att provet innehåller uppgifter med bredd och variation, så att eleverna får möjlighet att visa vad de kan. Uppgifterna är enligt många *roliga och relevanta för åldersgruppen* och de *prövar elevernas engelska på ett allsidigt sätt*. Även de blandade svarsformerna och provtyperna uppskattas av såväl lärare som elever.

De tyckte det var kul och spännande med andra former av prov än de är vana vid.

Nästan alla genomför de fem delproven, men fortfarande används inte den muntliga delen i lika stor utsträckning som övriga delprov. Jämfört med 2003 är det dock fler som genomfört den i år, vilket är glädjande eftersom eleverna uppskattar denna uppgift allra mest. I en rapport om grundskolans nationella provsystem redovisas goda exempel på hur man kan lösa den praktiska organisationen kring

⁴ Skolverket (2004). *Att visa vad man kan. En samling artiklar om ämnesproven i år 5*. Best.nr. 04:833. (www.skolverket.se > Publicerat)

genomförandet av muntliga prov⁵.

Svårighetsgraden/-nivån i de fem olika delproven i förhållande till målen att uppnå upplevs som rimlig av de allra flesta lärare, men det finns en del kritiska röster som tycker att kravnivån är för låg och att vissa delprov är för lätta. Detta gäller framför allt hör- och läsförståelsedelarna (del B, C och D). Detta uttrycks på olika sätt:

Godkänd-gränsen ligger lite väl lågt.

Kraven för godkännande är för lågt ställda.

Det är viktigt att komma ihåg att kravnivån motsvarar målen i kursplanen (och inte ska relateras till betyg, vilket citaten antyder). Eleverna ska ”kunna förstå det mest väsentliga i enkla instruktioner och beskrivningar som ges i tydligt tal och i lugnt tempo inom för eleven välbekanta områden” och ”kunna läsa och tillgodogöra sig det viktigaste innehållet i enkla instruktioner och beskrivningar”. Dessa mål är minimikrav och de allra flesta elever bör ha kommit längre i sitt lärande vilket också resultaten visar att de gör. Vad ligger då bakom en del lärares önskemål om att *ribban bör höjas*? Anser man att målen i kursplanen är för lågt satta, eller kan det vara så att man enbart utgår från nivån i den egna klassen? Syftet med ämnesprovet är att ge lärare stöd att tolka kursplanens mål, och uppgifterna är konstruerade utifrån dessa mål. De allra flesta (över 80 %) tycker också att delproven som prövar elevernas hör- och läsförståelse är bra.

Trots att ämnesprovet erbjudits i nästan tio år är det ungefär en tredjedel av lärarna som i år har använt det för första gången. Många som genomfört det flera år menar att det inte finns några större skillnader jämfört med tidigare och att man är nöjd med utformningen. Antalet lärare som tycker att de har ett stort eller visst stöd av provet vid bedömningen av elevernas kunskaper i engelska har ökat från 92 % till 97 % i år. I stort sett alla tycker att anvisningarna har gett tillräckligt underlag för bedömning och lika många anser att resultaten stämmer väl eller relativt väl överens med de egna bedömningarna av enskilda elevers kunskaper.

Enligt lärarna är de flesta elevers reaktioner på ämnesprovet positiva, men självklart finns det också en del elever som är både spända och nervösa och *några tyckte proven var mycket svåra*. Ungefär en femtedel av lärarna gör inte provet med alla sina elever p.g.a. att vissa barn har funktionshinder eller inte haft lika mycket undervisning i engelska som övriga i klassen. Somliga har anpassat delproven för elever med funktionsnedsättningar eller svårigheter av annat slag, t.ex. förstorat text, gett mer tid för eleverna att lösa uppgifterna och ibland genomfört proven i liten grupp.

Vad tyckte eleverna och hur lyckades de?

Av de ca 500 elevarbeten som har skickats in till oss har drygt 200 analyserats och bedömts inför denna resultatredovisning. I **elevenkäten** anger eleverna vad de tycker om de olika delproven. I likhet med tidigare år anser de flesta att proven är både lätta och roliga vilket även bekräftas av lärarna. Elevernas uppfattningar om delproven har inte heller ändrat sig från förra året. De tycker att skrivuppgiften (del E) och den korta läsförståelsen (del C) är de lättaste delarna, och allra roligast är den muntliga delen (del A) tätt följd av den längre skrivuppgiften (del E). Det är

⁵ Skolverket (2004). *Prövostenar i praktiken. Grundskolans nationella provsystem i ljuset av användares synpunkter*. Best.nr. 04:848. (www.skolverket.se > Publicerat)

tydligt att eleverna mest av allt gillar de produktiva delarna där de får tillfälle att blomma ut och visa att de kan kommunicera i tal och skrift.

Liksom förra året når runt 95 % av eleverna målen för de receptiva färdigheterna (lyssna och läsa), något färre målet för fri skriftlig produktion (ca 92 %). Eftersom endast ett fåtal inspelningar har skickats in av den muntliga delen har ingen analys av denna del kunnat göras. Ungefär hälften av eleverna lyckas lösa mer än sexton av de tjugo uppgifterna i hörförståelsedelen och en liknande resultatbild finns i de två delar som prövar läsförståelse. Detta betyder att många elever har kommit längre i sitt lärande än målen att uppnå i slutet av femman och att de är på god väg i sin språkutveckling. Även resultat från ämnesprovet i skolår 9 visar att elever har god receptiv förmåga. Att svenska elever är mycket duktiga på att förstå vad de hör och läser konstateras också i en internationell undersökning av engelska som gjorts med 15- och 16-åringar i åtta europeiska länder⁶.

Särskild uppmärksamhet behöver dock riktas mot de elever som ligger under eller strax ovanför kravnivån. Hur ser den enskilda elevens språkprofil ut? Vilka åtgärder behöver sättas in för att hjälpa dessa elever vidare i deras språkutveckling? Vilka strategier behöver de utveckla? I bedömningsanvisningarna ges i anslutning till varje delprov allmänna kommentarer om uppgifternas svårighetsgrad och vad man som lärare kan behöva göra om elever inte lyckas lösa uppgifterna.

Självbedömning

Eftersom ett av målen att uppnå i slutet av det femte skolåret är att eleverna ska ”reflektera över hur den egna inläringen ... går till” ingår ett självbedömningsmaterial, **My English**, i ämnesprovet i engelska. Materialet består av tre delar. I den första delen ska eleverna ta ställning till vad de tycker om olika inslag i engelskundervisningen i skolan genom att färglägga olika moln på en tankekarta. I den andra delen ska de ange hur ofta de använder engelska på sin fritid och i den tredje hur bra de är på att använda engelska. Tanken är att läraren och eleven diskuterar självbedömningen i samband med att kunskapsprofilen fylls i, men att den även ger underlag för utvecklingssamtal och planering av elevens fortsatta lärande. Många lärare är positiva till materialet och tycker det är intressant att jämföra elevernas uppfattningar med resultaten på ämnesprovet. De färglagda molnen ger en tydlig bild av vad eleverna tycker om vissa aktiviteter på engelsklektionerna och flera lärare tycker att denna del har gett dem ett bra underlag för planering av den fortsatta undervisningen.

Bra möjlighet att relatera elevernas uppfattning av den egna förmågan med provresultat.

Den fick eleverna att tänka till om engelskan. Har tagit hänsyn till den vid utformandet av vissa uppgifter i undervisningen.

De allra flesta elever får en riklig ”input” av engelska på fritiden genom att titta på engelskspråkiga tv-program och lyssna på musik med engelsk text. Ungefär hälften anger att de ofta talar och skriver engelska samt använder språket när de arbetar med datorer. Det är därför inte särskilt förvånande att eleverna skattar sin förmåga att lyssna, tala och skriva engelska högre än förmågan att läsa och förstå engelska berättelser. Endast en fjärdedel anger att de ofta läser engelska böcker och tidningar

⁶ Skolverket (2004). *Engelska i åtta europeiska länder – en undersökning av ungdomars kunskaper och uppfattningar*. Best.nr. 04:838. (www.skolverket.se > Publicerat).

på sin fritid. En del lärare tycker att eleverna överskattar sina förmågor och ser därmed inte någon nytta med materialet medan andra anser att de har fått ett bra diskussionsunderlag som de kan använda både i helklass och med enskilda elever.

An e-mail message

I hörförståelsedelen *Radio Kids* lyssnar eleverna på ett radioprogram där programledaren Alex intervjuar Paul som varit i Sydafrika på semester med sin familj. I slutet uppmanar Alex eleverna att skriva ett meddelande till radiostationen och ställa frågor eller berätta vad de tycker om programmet. En analys av hundra elevarbeten visar att alla elever har gjort uppgiften, men att de löst den på olika sätt. En tredjedel nöjer sig med att skriva en mycket kort kommentar om vad de tyckte om programmet och använder ord som *grate*, *god/werry good*, *amising*, *fun/funni*. Övriga elever skriver mer, dock givetvis på olika nivå både vad gäller innehåll och språk. I stort sett är alla kommentarer om programmet positiva, endast ett fåtal elever skriver att de *diden't like it so mutch*.

Uppgiften prövar både elevernas förmåga att lyssna och förstå och att "göra sig förstådda i skrift i mycket enkel form för att meddela något". Den kan därför jämföras både med vad eleverna presterar på själva hörförståelsedelen och den längre skrivuppgiften *This is me*. Överensstämmelsen mellan de båda delarna är god. De flesta elever klarar dessa delar bra, men elever som inte når målet för hörförståelse når inte heller målet för fri skriftlig produktion. Deras meddelanden är mycket korta och i vissa fall obegripliga. Det visar sig dock att en del elever har s.k. taggiga profiler. Dessa elever klarar uppgifterna i hörförståelsedelen alldeles utmärkt men har stora problem att formulera sig i skrift, både i det korta e-postmeddelandet och i brevet.

Något som förvånar är att en del elever som kommit långt i sin språkutveckling i såväl hörförståelse som i fri skriftlig produktion nöjer sig med att enbart skriva en kort kommentar om programmet. De flesta elever skriver dock ett längre meddelande och ungefär hälften ställer personliga frågor till Alex och undrar t.ex. *In how many years have you ben on the Radio Kids?* eller *If you like to work with a radio program?*. De vill också veta mer om programmet och undrar *"When did Radio Kids started?*, *Going this program evry day or whas it yest today?* och *What is it gonna be about next time?* samt ger förslag till nytt innehåll *Can you pleas talk about skateboar becons it fun ore ice-hockey*. Andra tycker att de har lärt sig mycket om landet genom att lyssna på programmet. *I think your program was funny to listen at. I learn a lot about south afrika!* Många elever visar att de fritt kan formulera sig utifrån det de har hört i programmet och några blir inspirerade av innehållet och vill veta mer om landet och djuren.

Are Afrika a nice contri? How many theat has a crocodile? And how mutch monkey live in Afrika? Live parrots in Afrika? The raidios program is great.

Is South Africa poor country? How does the people live there? ...Is it a beatiful country? Is it hot?

I exemplen ovan visar eleverna att de, trots sina relativt begränsade kunskaper, vill och vågar använda sin engelska för att kommunicera. Det är viktigt att de behåller denna attityd samtidigt som de i sitt fortsatta lärande får möjlighet att utveckla sin förmåga att analysera, bearbeta och förbättra sitt språk mot allt större variation och säkerhet.

Ämnesprovet i matematik för skolår 5 våren 2004

Provet i matematik för år 2003/2004 består av följande delar:

- A. Du och matematiken
- B. Mönster, figurer och mått
- C. Att upptäcka obekanta tal
- D. Tal på olika sätt
- E. Frågor om matematik

Provdelen B, C och D prövar var och en olika mål i kursplanen i matematik och dessa finns med som delar i kunskapsprofilen. Målen är väl representerade med uppgifter som kräver olika slags kunskap för att lösas rätt. De mål som inte provas i årets prov finns med i 2002 års prov. Delarna A–E ska eleverna arbeta med individuellt. Gruppuppgifter finns liksom i 2002 års prov under en särskild flik. De är gemensamma i svenska och matematik. Eftersom många lärare upplever att arbetet med gruppuppgifter är svårt att organisera och tar mycket tid i anspråk är detta ett försök att minska genomförandetiden. Den främsta orsaken till gemensamma gruppuppgifter är dock att eleverna kan se att kunskaper inte alltid går att hänföra till separata skolämnen. Det kan innebära att man kan behöva både tala, läsa, skriva och tänka matematiskt för att lösa problem.

Vad tyckte lärarna?

Eftersom samma prov användes år 2003 kan det vara intressant att se likheter och skillnader i lärarnas svar på frågorna i enkäten. Efter jämförelser av svaren visar det sig att det endast är marginella skillnader vad gäller procentandelar för de flesta flervalsfrågorna. Precis som år 2003 tycker i stort sett alla lärare (98 %) att provet är bra eller ganska bra. Lärare som anser att provet är bra har gjort flest kommentarer och här följer några citat som är representativa:

Eleverna tyckte det var kul och det tyckte jag också.

Många verklighetsbaserade problem som ligger nära eleverna.

Uppgifter som är varierade kräver att man reflekterar och upplevs som roliga att arbeta med.

Uppgifterna kräver logik och matematiskt tänkande, inte bara rätt svar.

Lärare som tycker att provet är ganska bra framhåller bl.a. att fler mål borde provas och att fler uppgifter borde finnas inom något område. Synpunkter på enskilda uppgifter finns naturligtvis också.

Enkätsvaren visar att allt fler lärare under de senaste åren kompletterar provet med uppgifter från tidigare prov. Det är 15 % som gör det år 2004 jämfört med 12 % år 2003 och 10 % år 2002. Lärarna använder då främst uppgifter från de delar som prövar de mål som inte provas i 2003/2004 års prov.

De flesta lärarna (90 %) tycker att det är bra eller ganska bra att provet används under två år. År 2003 var det 85 % av lärarna som tyckte så. Då hade flera lärare farhågor om att lärare kan påverkas i undervisningen av att ha sett uppgifterna tidigare och att uppgifterna kan spridas bland kamrater och syskon. År 2004 nämns detta endast av ett fåtal. Det positiva framhävs i stället såsom att lärare som har använt provet tidigare känner sig säkrare i planering, genomförande och bedömning och att lärare som inte har använt provet tidigare kunnat fråga och fått råd av lärare som tidigare har använt det. Lärare anser också att det är bra att kunna jämföra klasser på skolan och att de kan starta med provet tidigare under vårterminen eftersom provet redan finns på skolan. Lärare framhåller också tidsbesparing och kortare förberedelsetid.

Lärarna anger att elevernas reaktioner på ämnesprovet i huvudsak är positiva (76 %) eller både positiva och negativa (23 %). Några lärare skriver så här:

En förälder berättade att deras barn pratat med en annan elev om nationella provet och varit mycket positiv. Överlag har eleverna tyckt att det har varit kul med nationella prov.

Före proven var de oroliga för hur det skulle gå. När de skrev proven tyckte de flesta att det var stimulerande uppgifter.

Jag har försökt att tona ner proven vilket har gjort att de inte har tyckt alltför illa om proven.

Det fanns uppgifter som alla byckas med och man "behöver" mattetänk mer än procedurer.

Hur har då ämnesprovet fungerat för elever som behöver särskilt stöd? Det är 81 % av lärarna som besvarat frågan som tycker att det fungerar bra eller ganska bra och 3 % som anser att det har fungerat dåligt bl.a. därför att dessa elever inte brukar delta i prov och inte heller är vana vid uppgifter, som ser annorlunda ut än uppgifter som de vanligtvis löser. Framför allt anser lärarna att det har varit svårt att organisera så att eleverna har fått det stöd som de behöver. Lärarna har till en annan fråga också uppmanats att beskriva vilka eventuella anpassningar som har gjorts för elever i behov av särskilt stöd. De anpassningar som är listade nedan är skrivna i fallande ordning efter hur vanliga de är.

- Hjälp med läsning av uppgifterna
- Provet har gjorts i mindre grupp eller enskilt
- Hjälp av fler vuxna såsom speciallärare, resurslärare, assistenter och modersmålslärare
- Ökad tid
- Vissa delar och uppgifter har valts ut
- Provet har erbjudits i små portioner
- Tillgång till laborativt material och miniräknare på hela provet
- Provet har översatts till annat språk
- Eleverna har fått chans till förklaringar

De flesta lärarna (98 %) har använt var och en av de individuella delarna i samma utsträckning som år 2003. Däremot har gruppuppgifterna inte använts i lika hög grad. År 2004 har 61 % av lärarna använt *Skolrestaurangen* och 52 % *Lekplatsen på skolgården*. De som har använt gruppuppgifterna uppskattar dem dock i lika hög grad år 2004 som år 2003. Över 90 % av lärarna anser att de är bra eller ganska bra. Här följer några citat:

Lekplatsen var den mest uppskattade delen. Eleverna kände att den var verklighetsnära. Den var dock komplicerad för vissa svagare elever.

Skolrestaurangen uppskattades av eleverna och mig. Den uppgiften gav upphov till många bra diskussioner i praktisk matte. Tyvärr hann vi inte Lekplatsen i år, men den använde vi förra året med gott resultat.

Vissa delar i provmaterialet är tänkta att stimulera eleverna till att utveckla sin förmåga att bedöma sitt eget kunnande och att öka sitt ansvarstagande. Det är t.ex. Del A *Du och matematiken* och del E *Frågor om matematik*. Dessa delar används av de flesta lärarna. Över 90 % av lärarna anser även att de är bra eller ganska bra.

Tycker att det är mycket intressant när elever fyller i och skattar sig själva. Av årets 18 elever har alla utom en insikt om sina kunskaper som så gott som helt överensstämmer med deras resultat. Min slutsats detta år och tidigare år: ELEVER VET BÄST!

Eleverna tenderar att tro för mycket på sig själva när de fyller i uppgifter de inte behöver utföra någon lösning på. Därför gjorde jag ett eget prov efter det att de fyllt i denna med just dessa uppgifter. Då blev det hela mer intressant. De kunde själva se vad de kryssat i utan att tänka sig riktigt för.

Bra att även elever skall vara delaktiga i kunskapsprofilen. Det blir en bra dialog, ett bra överlämnande.

Del E är i vissa stycken besvärlig när eleverna själva och utan exempel ska reflektera över sitt eget lärande.

Vad tyckte eleverna?

I del E, *Frågor om matematik*, får eleverna bl.a. svara på vilken uppgift som de tycker bäst om. Det kan vara svårt att minnas om det har gått lång tid mellan arbetet med de olika provdelarna, så därför finns det ett förslag i handledningen att eleverna efter arbetet med varje del kan ringa in den uppgift som de har uppskattat mest. Vilka uppgifter som eleverna uppskattar är väldigt olika och det finns ingen överlägsen favorituppgift. Uppgifterna som handlar om egypternas talsystem och gruppuppgifterna anges ofta, men även andra uppgifter uppskattas. Så här uttrycker sig några elever:

Jag tyckte den när man skulle beskriva en triangel var bra. Man fick tänka efter på den.

Mönstret för det var roligt. Man fick rita.

Skriv en egen mening som stämmer med Adams tallrik. Använd ett av orden hälften, fjärdedel, tredjedelar. Den är bra för att man får tänka till lite mer.

Efter gruppuppgifterna har eleverna ofta besvarat enkäten *Vad tycker du?* och berättat vad de har tyckt om gruppuppgiften, hur arbetet i gruppen har gått och vad de har lärt sig. Så här skriver en elev:

Rolig uppgift, men rätt krånglig och det gällde att hålla koll på rätt mycket. I början hade jag "noll-koll" men mina kamrater i gruppen hjälpte mig.

Samarbetet var bra och vi kom ofta överens. Vi trivdes bra ihop helt enkelt.

Ja, jag lärde mig hur man läser en annons. Att få veta storleken på grejer stod i annonsen. Jag fick problem i början men det gick bra till slut.

Hur lyckades eleverna?

När lärare fyller i kunskapsprofilen för en enskild elev tas också hänsyn till elevens prestationer i övrigt. De resultat som presenteras här bygger endast på det kunnande som visas skriftligt på själva provet. Muntliga förtydliganden kan ha givits av eleven och med godtagbara svar som resultat. För del B, C och D har 200 slumpvis utvalda elevarbeten av cirka 450 inskickade analyserats.

I del B, *Mönster, figurer och mått*, som behandlar geometri, jämförelse och uppskattning av volym och massa, når 85 % av eleverna den rekommenderade kravgränsen och det är precis samma resultat som år 2003. Del C, *Att upptäcka obekanta tal*, avser att pröva om eleverna kan upptäcka talmönster och bestämma obekanta tal. Det är 90 % av eleverna som uppnår den rekommenderade kravgränsen mot 88 % år 2003. Del D, *Tal på olika sätt*, avser att pröva elevernas grundläggande taluppfattning. Det är 88 % av eleverna som lyckas nå kravgränsen. År 2003 var det 91 %. År 2003 hyste lärare farhågor om att resultatet skulle bli bättre år 2004 eftersom påverkan kan ske i undervisningen och av kamrater och syskon, då provet är tvåårigt, men eleverna har inte klarat kravgränserna bättre år 2004 än år 2003.

Även år 2004 visar eleverna i en uppgift i del D att det är lättare att utläsa talet 10 040 (86 %) än att skriva talet femtontusenåttio med siffror, vilket 76 % av eleverna klarar. Det vanligaste felsvaret är 1 580, som 15 % av eleverna anger. Svårast har eleverna liksom år 2003 att jämföra tal i decimalform i en uppgift i samma del. Detta klarar 44 % av eleverna. 53 % av eleverna anser att 3,12 m är längre än 3,2 m. Bråkuppgifterna klarar dock eleverna mycket bättre och 85 % av eleverna kan i en cirkel ange att en fjärdedel visar andelen apelsiner. De flesta eleverna uttrycker andelen i bråkform, 10 % skriver andelen med bokstäver och 3 % visar att de även kan uttrycka delen i procentform.

År 2004 är det ungefär lika stor andel flickor som pojkar, som klarar de föreslagna kravnivåerna för de olika delarna. År 2003 var det en skillnad i lösningsfrekvens av del B och framförallt del D till förmån för pojkarna.

I en uppgift i del C år 2004 lyckas flickorna mycket bättre än pojkarna. De tycks känna stimulans att pröva sig fram med talen i ringen och olika räknesätt. 30 % av flickorna finner fler än tre lösningar. Uppgiften ger upphov till olika kvalitativa lösningar. I elevlösningen nedan visar flickan stor förtrogenhet med sambanden mellan räknesätten.

Uppgift

Elevlösning

$7 - 4 = 3$ $3 + 4 = 7$ $3 \cdot 7 = 21$ $21/3 = 7$ $21/7 = 3$
 $33/11 = 3$ $33/3 = 11$ $3 \cdot 11 = 33$ $11 \cdot 3 = 33$
 $7 \cdot 4 = 28$ $11 - 7 = 4$ $11 - 4 = 7$
 $7 \cdot 5 = 35$ $12 - 7 = 5$ $12 - 5 = 7$